

Рецензія

на дисертацію Клименко Лесі Валентинівни «Педагогічні умови попередження серед студентської молоді свідомої бездітності», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Дисертація Л.В. Клименко присвячена проблемі запобігання явища свідомої бездітності серед студентської молоді в сучасних умовах організації освітньо-виховного процесу у ЗВО України. Враховуючи те, що явище свідомої бездітності має тенденцію до збільшення як в Україні, так і у світі, і його наслідки є важкими у демографічному, соціальному та морально-етичному аспектах, а також те, що теоретичне обґрунтування і практична реалізація системного запобігання свідомої бездітності є недостатніми, то можна відзначити вдалість обраної теми та її надзвичайну актуальність. Необхідно звернути увагу, що проблема запобігання явища свідомої бездітності в теорії та соціально-педагогічній практиці тільки зовсім недавно почала активно вивчатися дослідниками.

Актуальність дисертації визначається також й тим, що в останні роки на рівні держави прийнято низку документів, де зазначена необхідність впровадження сімейних цінностей. Це, зокрема, Концепція «Сім'я і родинне виховання», Концепція державної сімейної політики та ін.

Дисертаційна робота повністю узгоджується із напрямом науково-дослідницької роботи кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери в умовах партнерства соціальних інститутів» (2019-2023 рр., державний реєстраційний номер 0119U100698) та «Оптимізація системи підготовки фахівців соціальної сфери в умовах європейської освітньої інтеграції» (2024-2028 рр., державний реєстраційний номер 0124U001492). Тему роботи затверджено рішенням Вченої ради Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол № 4

від 26.11.2020 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки та психології (протокол № 3 від 29.06.2021 р.).

Дисертація Л.В. Клименко має струнку, глибоко продуману структуру. Окрім вступу, у якому обґрунтована актуальність і доцільність теоретико-експериментального вивчення проблеми дослідження; проаналізовано ступінь її розробленості; визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання, методи дослідження, його зв'язок з науковими програмами, планами, темами; розкрито наукову новизну та практичне значення дисертаційної роботи; подано інформацію про апробацію і впровадження здобутих результатів дослідження та висновків, дисертація включає ще три розділи, список літератури та додатки.

У тексті дисертації представлено основні теоретичні засади досліджуваної проблеми, проаналізовано головні чинники виникнення та поширення цього явища у світі та в Україні; розкрито наслідки поширення даного явища на особистісному та суспільному рівні. Для аналізу використано педагогічний досвід закладів вищої освіти щодо формування у студентів позитивного ставлення до сімейного життя, виконання батьківських функцій, активної громадянської позиції у питанні збереження української нації. Важливим з точки зору попередження та вчасного реагування на нові вияви проблеми є представлення нових тенденцій розвитку проблеми в сучасних соціально-економічних умовах України. У цьому контексті профілактичний підхід до вирішення проблеми запропонований дисертанткою, є логічно обґрунтованим (через пропаганду сімейних цінностей, батьківства, материнства, розуміння протиприродності свідомої бездітності тощо). Особливого значення у сучасних умовах розвитку нашої держави набуває причинно-наслідковий зв'язок досліджуваної проблеми з такими викликами як війна, на що також звертає увагу авторка. Все це дозволило Л. Клименко аргументувати необхідність комплексності, поетапності та послідовності роботи серед студентської молоді щодо його запобігання.

Авторкою на основі здійсненого аналізу понять «свідома бездітність», «педагогічна модель», «педагогічні умови», «виховна робота у закладах вищої освіти з попередження явища свідомої бездітності», «інформаційно-просвітницька діяльність» у працях вітчизняних та зарубіжних науковців уточнено соціально-педагогічну сутність поняття «свідома бездітність». Вона трактується як усвідомлене рішення особи або пари не мати дітей, незважаючи на фізичну здатність до народження і виховання дітей, яке приймається добровільно і обґрунтовано на основі особистих переконань, цінностей, життєвих обставин або пріоритетів. Відзначимо важливість упровадження саме системи заходів, а не поодиноких дій, а також їх спрямованість на чинники, що породжують та сприяють поширенню явища свідомої бездітності у молодіжному середовищі.

За допомогою визначених критеріїв (мотиваційного, когнітивного, емоційного) та їх показників обґрунтовано три рівні готовності студентської молоді до виконання батьківських функцій (високий, середній, низький). Слід зазначити, що визначені дисертанткою показники є новими та достатньо розкритими у контексті даного дослідження.

На основі аналізу причин проблеми свідомої бездітності, вивчення наукових праць, а також вітчизняного досвіду з попередження явища свідомої бездітності у студентському середовищі ЗВО Л. Клименко вперше обґрунтовано подає педагогічні умови попередження даного явища. До них віднесено: забезпечення трансформації ціннісних орієнтацій студентів з пріоритетом на сімейних цінностях та відповідальному батьківстві через освітній процес; проведення систематичної виховної роботи зі студентами, спрямованої на популяризацію сімейних цінностей та формування позитивного образу сім'ї як основи суспільства; підвищення соціально відповідальної поведінки шляхом активізації взаємодії з дітьми та родинами засобами проєктної діяльності.

Дисертантка експериментально доводить, що забезпечення цих педагогічних умов призводить до підвищення рівня готовності студентів до виконання батьківських функцій, що у свою чергу значно мінімізує поширення явища свідомої бездітності серед молоді, і відповідно, характеризує роботу з дотриманням цих умов як ефективну. Слід зазначити, що експеримент є чітко виписаним і вірогідним.

Дисертанткою розроблено педагогічну модель запобігання явища свідомої бездітності серед студентів в умовах закладу вищої освіти, у якій логічно поєднані змістові та структурні компоненти освітньо-виховного процесу, систематизовані методи і форми педагогічної діяльності. У структурі моделі виокремлено окремі компоненти, зокрема, такі напрямки роботи: *освітній, виховний, соціальної взаємодії*. Педагогічні умови є однією зі складових моделі, що тісно пов'язана з іншими складовими.

Грунтовно побудований констатуючий та формувальний етапи експерименту, в якому взяли участь 545 респондентів. Це дозволило Л. Клименко визначити три рівні готовності студентів до виконання батьківських функцій. На основі аналізу результатів експерименту зроблено висновок про підвищення рівня готовності в експериментальних групах.

Програма інформаційно-просвітницької роботи, як доводить Л. Клименко, покращила теоретичну і практичну обізнаність студентів до щодо попередження явища свідомої бездітності, формування готовності до виконання батьківських функцій. У роботі з ними використовувались комбінації традиційних та інтерактивних методів і форм навчання: тренінгів, квестів, сімейних фестивалів, фотовиставок, проєктів тощо. Важливою також була взаємодія різних суб'єктів запобігання явищу свідомої бездітності серед студентської молоді на практиці в рамках експериментальної програми.

У процесі дослідження Л. Клименко використала цілий комплекс теоретичних методів, що дало змогу уточнити базові поняття, охарактеризувати

проблему запобігання явища свідомої бездітності серед студентської молоді в теорії та педагогічній практиці; обґрунтувати і визначити педагогічні умови запобігання свідомій бездітності, критерії та показники рівнів готовності до виконання батьківських функцій, а також педагогічну модель запобігання даному явищу.

Використання емпіричних методів сприяло якісному проведенню діагностики забезпечення педагогічних умов запобігання явищу свідомої бездітності серед студентської молоді та виявленню рівнів формування готовності молоді до батьківських функцій.

Загалом дисертація за змістом відповідає шифру спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, теоретичне та практичне значення дослідження, його наукова новизна є незаперечними. Поставлені в дисертації завдання знайшли своє відображення і розв'язання, гіпотеза підтвердилася. Текст дисертації містить ґрунтовний якісний аналіз та кількісний аналіз отриманих даних. Дисертація Л. Клименко добре ілюстрована графічним матеріалом (таблиці та рисунки).

Досвід впровадження педагогічної моделі запобігання серед студентської молоді свідомої бездітності в роботу експериментальних закладів вищої освіти є достойним для поширення в інші заклади освіти України. Зміст дисертації, її основні положення, провідні висновки оприлюднені у 20 публікаціях. Це дає підставу вважати, що рецензована робота є результатом глибокого педагогічного дослідження, у ході якого авторка виявила здатність до наукового пошуку, вміння бачити та аналізувати проблему, розробляти шляхи її вирішення, визначати перспективу подальшої розробки досліджуваних питань.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Л. Клименко, вважаємо за доцільне зробити наступні *зауваження та рекомендації*:

1. У підрозділі 1.1 докладно схарактеризовані наукові підходи провідних демографів, філософів, соціологів до визначення поняття «свідома бездітність». Проте, на наш погляд, варто було б розширити спектр розглянутих

підходів до тлумачення зазначеного поняття, представивши у роботі підходи вчених із галузі педагогіки.

2. Аналізуючи педагогічний потенціал освітнього середовища університету щодо запобігання явища свідомої бездітності серед студентської молоді, було б доречно стисло дати психолого-педагогічну характеристику студентської молоді як окремої категорії молоді (особистісний компонент середовища) і тим самим посилити обґрунтованість подальших кроків у характеристиці сучасного освітньо-виховного середовища закладу вищої освіти, що здійснює вплив на формування позитивного ставлення особистості до сімейних цінностей.

3. У дисертаційному дослідженні представлено аналіз взаємозв'язку між рівнем готовності студентської молоді до виконання батьківських функцій та поширенням явища свідомої бездітності. Проте, на наш погляд, аргументація цього взаємозв'язку потребує посилення. Зокрема, недостатньо чітко простежуються причинно-наслідкові зв'язки між досліджуваними змінними.

4. Доцільним було б включити до дисертації детальний опис застосованих методів, форм та засобів, що забезпечили впровадження зазначеної педагогічної моделі попередження серед студентської молоді явища свідомої бездітності.

Висловлені рекомендації та зауваження в цілому не знижують теоретичної та практичної значущості роботи. Є всі підстави стверджувати, що дисертаційна робота Лесі Валентинівни Клименко на тему «Педагогічні умови попередження серед студентської молоді свідомої бездітності» є цілісним, завершеним і самостійно виконаним науковим дослідженням. Робота вирізняється актуальністю обраної тематики, що безпосередньо пов'язана з викликами сучасного українського суспільства, зокрема — з необхідністю формування у молоді відповідального ставлення до батьківства та збереження сімейних цінностей як основи соціального благополуччя.

У дисертації простежується належний рівень теоретико-методологічного обґрунтування проблеми, ретельне опрацювання вітчизняної й зарубіжної наукової літератури, логічна структура викладу, що свідчить про глибоку наукову підготовку здобувачки. Представлені у роботі результати мають наукову новизну та важливе практичне значення — зокрема, у розробці й апробації педагогічної моделі попередження свідомої бездітності серед студентської молоді, що може бути впроваджена в діяльність закладів вищої освіти.

Дисертаційна робота відповідає вимогам, викладеним у пунктах 6–9 Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а також вимогам до оформлення дисертації, визначеним у наказі Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40.

Ураховуючи високий рівень наукової підготовки дисертантки, теоретичну цінність і практичну значущість отриманих результатів дослідження, вважаємо, що Клименко Л. В. заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (галузь знань 01 – Освіта/Педагогіка).

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Антоніна КОНОНЧУК